TAIR TAITH YN NHREFDRAETH SIR BENFRO

PLANED

BYWYD GWYLLT YR ARFORDIR A'R MYNYDD-DIR

Blodau - lili wen fach, cennin Pedr gwyllt, briallu, eithin, tegeirianau, gludlys (coch, arfor, cyffredin), botwm crys, bacse'r brain, clustog fair, garlleg gwyllt, sanau'r gwcw, clatsh y cŵn, gwlith yr haul, malws, gwyddfid, llysiau'r afu, clychau'r grug, grug ysgub, grug croesddail, eithin y gorllewin.

Adar - pibydd coesgoch, gylfinir & adar rhydio gaeaf eraill; hwyaid gaeaf, e.e., corhwyad, wiwell, hwyaden lygad aur, hwyaden fagu fraith; glas-y-dorlan, crychydd, gwylanod, gwylan y graig, mulfran, pioden fôr; clochdar y cerrig, llinos, cynffonwen; cigfran, ehedydd, boda, curyll coch, hebog; crëyr bach copog prin, brân goesgoch & barcud coch.

Ieir Bach yr Haf - iâr fach dramor, iâr fach amryliw, iâr fach lygadog, mantell goch, glesyn bach.

Mamaliaid - cadno, mochyn daear, gwiwer lwyd, cwningen, ysgyfarnog, morlo llwyd Gogledd yr Iwerydd, llamhidydd yr harbwr, dyfrgi.

Cynhaeaf yr hydref - eirin ysgawen, llusi duon bach, eirin criafol, mwyar duon, eirin duon bach, cnau cyll, eirin gwyllt, eirin drain gwyn, afalau'r bwci.

Gwylan y graig

CERDDED O AMGYLCH TREFDRAETH

Tair taith gylchynol. Mae'r daith fyrraf o fewn y dref ac ar hyd wyneb cerdded hawdd. Mae angen esgidiau cerdded da ar gyfer y ddwy arall ac fe all fod yn fwdlyd mewn tywydd gwlyb. Mae angen Arolwg Ordnans Explorer OL35 neu Landranger 145 ar gyfer teithiau cerdded B & C.

Taith A O Amgylch Y Dref. Maes Parcio Heol Hir, trwy'r dref ac yn ôl. 3m/5cm. 2.5 awr. Ar y cyfan yn wastad ar hyd ffyrdd, feidrioedd a llwybrau cerdded heb unrhyw lethrau serth. Does dim angen esgidiau cerdded.

Taith B Taith Arfordirol. Maes Parcio Heol Hir, Feidr y Felin, Hill House, Ffald y Gwartheg, Hendre, Aber Rhigian, Parrog, Maes Parcio Heol Hir. 4.6 m/7.5 cm. 3 awr. Mae yna 6 sticil (cyfleuster i gŵn ar bob sticil), 4 clwyd, 4 pontgerdded, grisiau serth yn Aber Rhigian. Gall fod yn fwdlyd yng nghyffiniau Hendre. Taith fyrrach (yn osgoi'r grisiau) i'w gweld ar y map. Cyfanswm esgyniadau a disgyniadau 1140tr/342m.

Taith C Taith Fynydd. Maes Parcio Heol Hir, Feidr y Felin, Hill House, Carn Ffoi, Bedd Morris, Sychbant, Dolrannog Isaf, Maes Parcio Heol Hir. 8.5 m/13.7 cm. 5 awr. 2 sticil (dim cyfleuster cŵn), 6 chlwyd, 1 croesfan nant. Cyfanswm esgyniadau a disgyniadau 2572tr/1770m. Y daith yn darparu cymysgedd o olygfeydd o rostiroedd a dyffrynnoedd a cheir golygfeydd ysblennydd o Garn Ffoi. Taith arall dros gopa Carn Ingli (1159 tr/347m) yn cynnig golygfeydd panoramig, ond rhaid troedio dros greigiau a mannau llawer mwy serth; caniatewch ¾ awr ychwanegol; 2 sticil a 3 clwyd yn fwy.

Cyfleusterau yn Nhrefdraeth

Siopau, lluniaeth, banc, swyddfa bost, canolfan iechyd, meysydd parcio, llety, gwybodaeth, toiledau a maes parcio.

MANNAU O DDIDDORDEB

Cafodd Trefdraeth ei chorffori'n fwrdeistref Normanaidd tua dechrau'r 13eg ganrif. Mae'r Cwrt Lît yn dal i gyfarfod ac yn cymeradwyo pwy ddylai Barwniaeth Cemaes ei benodi'n faer y dref. Cynhelir seremoni Cerdded y Ffiniau bob mis Awst.

1. Capel Methodist Tabernacle - codwyd yn 1815 pan dorrodd y Methodistiaid yn rhydd o'r eglwys sefydledig; roedd bythynnod y Banc, gan gynnwys y Ganolfan Wybodaeth i Ymwelwyr, yn rhan o'r stablau.

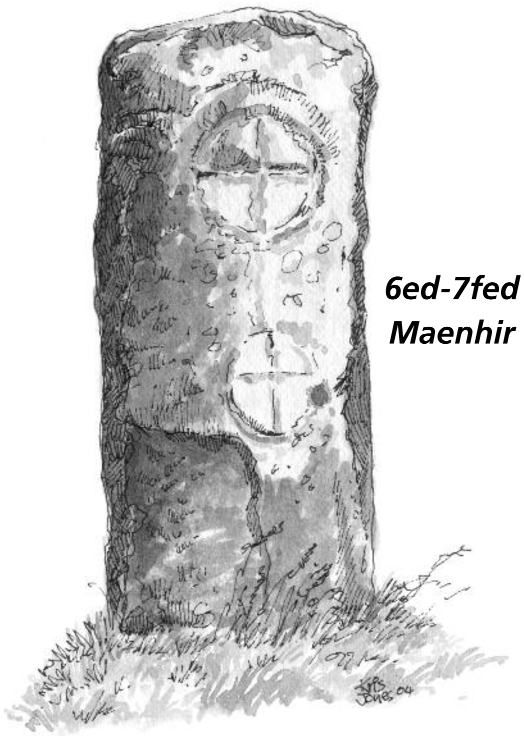

6ed-7fed Maenhir

2. Yr Hen Gastell - safle caer bosib o'r Oes Haearn & yn ddiweddarach mot & beili o bridd. Roedd 88 o fwrgeiswyr yn Heol Hir yn 1434.

3. Odyn galch i'w gweld ar draws yr afon, ger safle Cwarter Morfa (rhan dlawd o'r dref) yn dyddio o'r 16eg ganrif ac adeiladwyd llongau yno yn y 18eg ganrif.

4. Pont Haearn - yn dyddio nôl mor bell â'r 13eg ganrif; pan gafodd y bont ei dymchwel yn y 16eg ganrif, gwnaed croesfan ar draws rhes o gerrig ar ochr ddwyreiniol y bont.

5. Carreg Coetan Arthur - Claddfa Neolithig (cromlech), codwyd 3500 CC, yn cyfoesi â chludiant posib cerrig gleision y Preseli i Gôr y Cewri.

6. Safle **Ysgol Fwrdd -** agorwyd yn 1874; caewyd yn 1993; nawr yn hostel ieuenctid a chanolfan eco a busnes.

7. Capel Ebenezer - Capel yr Annibynwyr a godwyd ar gyfer 750 o addolwyr.

8. Capel yr Eglwys - codwyd yn 1799 a'i ddefnyddio gan Fethodistiaid; gwasanaeth plygain yn cael ei gynnal yno o hyd yn oriau mân bore Nadolig.

9. Eglwys y Santes Fair - cafodd eglwys wreiddiol y 7ed ganrif ei chysegru i Gurig Sant; ailgodwyd gan y Normaniaid yn gynnar yn y 13eg ganrif a'i hailenwi'n Santes Fair; adnewyddwyd yn sylweddol rhwng 1878-1879; sylwer ar y maen hir ger y drws gorllewinol yn dyddio o'r 6ed-7ed ganrif.

10. Sgwâr y Coleg - plac i goffáu safle ysgol gylchynol Madam Bevan a sefydlwyd yn 1809.

Castell Trefdraeth

11. Castell Trefdraeth - codwyd gan arglwyddi Normanaidd y Mers ym Marwniaeth Cemaes; dinistriwyd ddwywaith gan Llywelyn ap Iorwerth & Llewelyn ap Gruffydd; ymosodiad gan Owain Glyndŵr; addaswyd yn breswylfa breifat yn y 19eg ganrif.

12. Melin y Castell - Melin ŷd y Mers, yn cael ei gyrru gan ddŵr o ffos y castell; **Pont Henrietta Mair** yn coffáu gwraig Syr Thomas Davies Lloyd; arysgrifen 'Y gwir yn erbyn y byd' sydd hefyd yn wireb o eiddo Gorsedd yr Eisteddfod Genedlaethol.

13. Pwll Bedyddio Feidr y Felin - defnyddiwyd gan Gapel Bethlehem gerllaw.

14 & 15. Ffatrïoedd gwlân a melinau 16eg ganrif.

16. Capel Bethlehem - 'Capel y Bont' oherwydd ei fod mor agos i'r bont sy'n croesi nant y felin; codwyd ar gyfer 600 o addolwyr.

17. Crochenwaith Trefdraeth - bragty o'r 16eg ganrif; yn ddiweddarach yn ganolfan amaethyddol gydweithredol.

18. Parrog - safle pentref pysgota tan ddatblygiadau masnachol yn y 18eg ganrif; allforio ysgadan, gwlân a llechi; mewnforio glo, cwlwm a chalch; tai'n dyddio o ddatblygiad yn y 19eg ganrif fel ardal ymddeol & chyrchfan i ymwelwyr.

19. Muriau llechi a cherrig sych y cei - codwyd yn gynnar yn y 19eg ganrif; o leiaf 5 warws (nawr yn gartref i'r **Clwb Cychod**) & 3 odyn galch wedi eu codi yn y 18eg ganrif; odyn galch ddwbl mewn cyflwr da & bwthyn llosgwr calch yn dal yno.

Clwb Cychod Trefdraeth

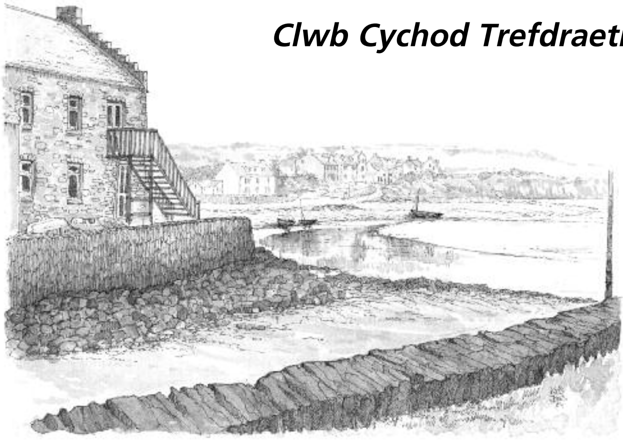

Ffald Wartheg

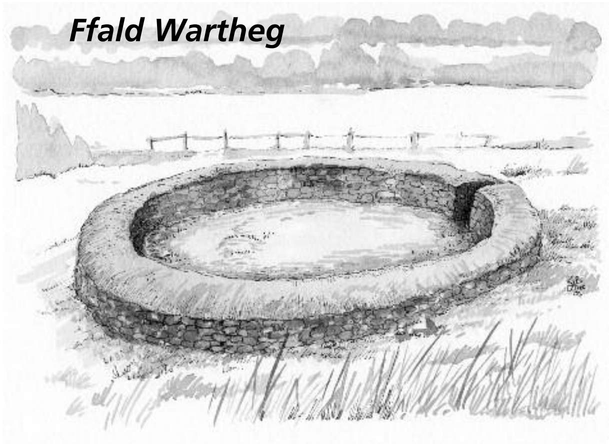

20. Ffald Wartheg - ffald hanesyddol ar gyfer anifeiliaid strae yr arferid eu rhyddhau ar ôl derbyn tâl.

21. Hen Orsaf Bad Achub - agorwyd 1884; rhoddwyd y gorau i'w defnyddio o fewn 20 mlynedd oherwydd y llifwaddod ar hyd yr afon.

22. Carn Ffoi - caer fynydd Oes yr Haearn & chylchoedd cabanau.

23. Bedd Morris - Maen hir o'r Oes Efydd a ffin y plwyf.

24. Planhigfa Penlan - enghraifft o goetir conifferaidd yn cael ei adfer yn rhostir.

25. Cwm Gwaun - enghraifft benodol o sianel rhewlif dŵr tawdd Oes yr Ia; trigolion lleol yn dal i ddathlu'r flwyddyn newydd yn ôl y calendr Julian.

26. Carn Ingli - 'Mynydd yr Engyl', bu Brynach Sant yma; lleoliad nofelau hanesyddol `Angel Mountain`; golygfa eang. Caer o'r Oes Haearn (800BC - 56AD) gydag amddiffynfeydd sylweddol a gweddillion tai crwn.

Carn Ingli

Y Côd Cefn Gwlad

Parchwch - Diogelwch - Mwynhewch

- Byddwch yn ddiogel - cynlluniwch o flaen llaw a dilynwch unrhyw arwyddion
- Gadewch glwydi ac eiddo fel rydych chi’n eu cael nhw
- Ewch â’ch sbwriel gartref, a gofalwch warchod bywyd gwyllt
- Cadwch eich ci dan reolaeth dynn
- Byddwch yn ystyriol o bobl eraill

Cynllun gan Waterfront Graphics
Darluniau gan: Kris Jones
PLANED © 2005